

WOJCIECH FILIPKOWSKI

NIEFORMALNE SYSTEMY TRANSFERU WARTOŚCI MAJĄTKOWYCH

I. WPROWADZENIE

Większość systemów przeciwdziałania i zwalczania prania pieniędzy opiera się na jednym, podstawowym założeniu. Należy kontrolować te instytucje i okoliczności, w których następuje wprowadzenie gotówki (lub innych wartości majątkowych o dużej płynności) do systemu finansowego danego państwa¹. Można zadać sobie pytanie: dlaczego jest to tak ważne?

Przestępcy posługują się gotówką z dwóch podstawowych powodów. Po pierwsze, w takiej postaci otrzymują korzyści pochodzące z popełniania czynów zabronionych, np. ulicznej sprzedaży narkotyków, wymuszeń, porwań dla okupów, korupcji itp. Podobnie jest w wypadku przychodów pochodzących z nieewidencjonowanej działalności gospodarczej². To właśnie one są przedmiotem procesu legalizacji, czyli nadawaniu im pozorów pochodzenia ze źródeł zgodnych z prawem. Po drugie, jest to instrument finansowy posiadający szczególnie atrakcyjne cechy dla przestępców. Gotówka ma stosunkową dużą płynność oraz zapewnia anonimowość osobom, które się nią posługują – nie zostawia śladów księgowych i łatwo może zmienić swoich posiadaczy. Cechy te są identyczne w przypadku innych instrumentów płatniczych na okaziciela, a także kruszców, kamieni szlachetnych i wyrobów jubilerskich.

Powyższe cechy czynią gotówkę ważnym instrumentem finansowym wykorzystywanym w procederze prania pieniędzy. Dlatego też regulacje krajowe są nastawione na śledzenie jej obiegu poprzez legalnie istniejące instytucje rynku finansowego, jak również podmioty prowadzące „zwykłą” działalność gospodarczą. Wiąże się to z nakładaniem na nie szeregu obowiązków o charakterze identyfikacyjnym i sprawozdawczym³.

Tymczasem od wieków już istnieją systemy, które poza oficjalnym obrotem starają się regulować wzajemne zobowiązania lub przekazywać pieniądze pomiędzy krajami, nawet na duże odległości. Stanowią one próbę rozwiązania

---

¹ Na temat proponowanych elementów systemu przeciwdziałania i zwalczania procederu prania pieniędzy zob. K. Buczkowski, M. Wojtaszek, *Pranie pieniędzy*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Oficyna Naukowa, Warszawa 2001, s. 60 i n.; W. Jasiński, *Nowe rozwiązania prawne w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2002, nr 4, s. 11-12.

² Zob. J. W. Wójcik, *Przeciwdziałanie praniu pieniędzy*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2004, s. 89 i n.

³ Przykładem może być ustawa z 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu (tekst jedn.: Dz. U. z 2003, Nr 153, poz. 1505 z późn. zm.).

problemu, jak z kraju – gdzie zarabiane są pieniądze – przesłać je do rodziny w kraju pochodzenia⁴. Systemy te często są powiązane z konkretnymi nacjami, które je opracowały i stosują do dzisiaj, oraz z procesami ich migracji o charakterze m.in. zarobkowym lub politycznym.

Należy podkreślić, że w literaturze przedmiotu mamy do czynienia z pewnym chaosem terminologicznym⁵. W zasadzie każda nacja nadała „swojemu” systemowi inną charakterystyczną nazwę. Mamy więc systemy określane jako Hawala lub Hundi (na Bliskim Wschodzie, w Afganistanie, Indiach i Pakistanie), Fei ch’ein, Chit, Chop (w Chinach i Azji Południowo-Wschodniej), Phoe kuan (w Tajlandii), oraz *stashhouse banking* lub Black Market Peso Exchange (w Kolumbii i innych państwach Ameryki Łacińskiej)⁶. Dlatego też nowsze opracowania starają się nadać tym różnym systemom jedną wspólną nazwę⁷. Ze względu na przedmiot dokonywanego transferu można wyróżnić nieformalne systemy transferu pieniędzy lub wartości majątkowych. Jednocześnie należy zauważyć, że te drugie mają najszerszy zakres znaczeniowy⁸. Przede wszystkim dlatego, że termin wartość majątkowa obejmuje swoim zakresem zarówno pieniądze (tzn. gotówkę w jakiegokolwiek walucie) i inne środki płatnicze, papiery wartościowe, prawa majątkowe oraz rzeczy ruchome i nieruchome. Wszystkie z nich mogą być wykorzystane na którymś z etapów funkcjonowania IVTS. Ilustruje to związek tych systemów z obrotem zarówno na legalnych, jak i na tzw. czarnych rynkach towarowych (np. metali i kamieni szlachetnych) oraz z przemytem innych towarów.

Można spotkać się z innymi określeniami IVTS, np. bankowość podziemna lub równoległa (*underground* lub *parallel banking systems*). Jest to o tyle mylące, że w niektórych państwach instytucje działające w tego typu systemach (tzn. brokerzy, pośrednicy) prowadzą zupełnie legalną działalność finansową, razem z innymi przedsięwzięciami gospodarczymi, np. agencjami turystycznymi

⁴ Z taką sytuacją mieliśmy do czynienia od samego początku funkcjonowania tych systemów. Stosowane były przez członków jednej rodziny porzucanej po terytorium całego kraju lub kontynentu. Następnie wraz z procesami migracyjnymi systemy te zastosowano do wymiany finansowej pomiędzy krajem pochodzenia członków diaspory a krajem ich pobytu. W ten sposób uwypukla się ściśle rodzinny, klanowy czy etniczny (homogeniczny) charakter powiązań pomiędzy uczestnikami tych systemów, a tym samym świadczy to o ich względnej hermetyczności. Zob. U. Suendorf, *Geldwäsche. Eine kriminologische Untersuchung*, Bundeskriminalamt (BKA) Polizei+Forschung, Luchterhand, Neuwied 2001, s. 181.

⁵ Por. konkluzję wyników badań przeprowadzonych przez L. C. Carroll w: *Alternative remittance systems distinguishing sub-systems of ethnic money laundering in Interpol member countries on the Asian continent*, raport opublikowany na oficjalnej stronie internetowej Interpolu: <http://www.interpol.com>.

⁶ Por. L. Buencamino, S. Gorbunov, *Informal Money Transfer Systems: Opportunities and Challenges for Development Finance*, Discussion Paper of the United Nations Department of Economic and Social Affairs, ST/ESA/2002/DP/26, s. 1; *Informal Value Transfer Systems*, United States Department of the Treasury, Financial Crimes Enforcement Network, FinCEN Advisory, Issue 33, marzec 2003, s. 1; M. Prengel, *rodki zwalczania przestępczości prania pieniędzy w ujęciu prawnoporównawczym*, Wydawnictwo TNOiK Dom Organizatora, Toruń 2002, s. 151.

⁷ Można spotkać się w literaturze zarówno z określeniem „Informal Money Transfer Systems” (IMTS), jak i „Informal Value Transfer Systems” (IVTS). Por. N. Passas, *Informal value transfer systems and criminal organisations: a study into so-called underground banking systems*, Ministerstwo Sprawiedliwości Holandii, 1999, opublikowane na jego oficjalnej stronie internetowej: <http://www.minjust.nl:8080/borgan/wodc>; L. Buencamino, S. Gorbunov, op. cit., s. 1; *Annual Report 2002-2003*, Financial Action Task Force on Money Laundering, 20 czerwca 2003, s. 27.

⁸ Na potrzeby niniejszego opracowania angielski skrót IVTS (od Informal Value Transfer Systems) będzie stanowił zbiorczą nazwę dla wszystkich nieformalnych systemów.

mi, importem i eksportem towarów⁹. W tym miejscu należy wskazać, że pojęć tych nie należy utożsamiać z tzw. p a r a b a n k a m i, gdyż jedynie częściowo pokrywają się one ze sobą pod względem znaczenia. Zgodnie z przyjętym w literaturze znaczeniem, p s e u d o b a n k i lub p a r a b a n k i są instytucjami, które wykonują jedynie niektóre usługi, jakie z kolei są udziałem banków lub innych instytucji rynku finansowego (np. kantory wymiany walut itp.)¹⁰. To sprawia, że często są wykorzystywane przez przestępców jako przykrywkę dla działalności niezgodnej z prawem. W ten sposób służą im jako „usprawiedliwienie” przed organami państwowymi dla posługiwania się dużymi ilościami gotówki lub innych instrumentów płatniczych¹¹.

Na pewno jednak określenie b a n k o w o ś ć p o d z i e m n a nasuwa związki z przestępczością, stosowaniem przemocy, tzw. życiem nocnym, co nie zawsze jest zgodne z prawdą. Może to wynikać z braku zrozumienia dla odmiennych kultur ekonomicznych ze strony przedstawicieli świata zachodniego. Błędem jest utożsamianie tych systemów tylko i wyłącznie z działalnością przestępczą. Nie taki był powód ich powstania i funkcjonowania. Natomiast nie można ukrywać, że obecnie IVTS są wykorzystywane również dla celów niezgodnych z prawem¹². Z drugiej strony, częściowo też zdewaluowała się – pod względem etycznym – rola i znaczenie osób, które w swoich społecznościach etnicznych zajmują się tymi systemami¹³. Po części jest to negatywny wynik asymilacji tych mniejszości etnicznych (i ich kultury) ze światem zachodnim nastawionym na zysk i konsumpcyjny styl życia. Ponadto, nie prowadzą oni *stricte* bankowej działalności, czyli nie wiąże się ona bezpośrednio z przyjmowaniem depozytów i udzielaniem kredytów. Podmioty uczestniczące w systemie zajmują się jedynie pośrednictwem w przekazywaniu pieniędzy.

Kolejnym terminem używanym w odniesieniu do niektórych przejawów IVTS jest właśnie zwrot *alternative remittance system*¹⁴, co w wolnym tłumaczeniu oznacza alternatywne systemy przekazu pieniędzy. Miałoby to oznaczać, że IVTS jest rodzajem substytutu względem operacji finansowych dokonywanych przez powołane do tego instytucje, takie jak np. banki. Nie oddaje to jednak ich istoty, gdyż jest to zbyt ogólne i jednostronne sformułowanie;

⁹ Osoby pośredniczące w przekazach pieniędzy opartych na zasadach IVTS mogą prowadzić taką działalność m.in. w Stanach Zjednoczonych, Niemczech, warunkiem jest rejestracja oraz wykonywanie obowiązków z zakresu identyfikacji klientów i zgłaszania odpowiednich kategorii transakcji do krajowej jednostki wywiadu finansowego. Por. L. Buencamino, S. Gorbunov, op. cit., s. 1; *Informal Value Transfer Systems*, 2003, s. 3.

¹⁰ Zob. M. Prengel, op. cit., s. 167-168.

¹¹ Zob. ibidem, s. 168-169. Natomiast o wzajemnych relacjach i związkach pomiędzy legalną a nielegalną sferą ludzkiej działalności gospodarczej zob. N. Passas, *Cross-border Crime and the Interface between Legal and Illegal Actors*, w: *Upperworld and Underworld in Cross-border Crime*, red. P. van Duyne, K. von Lampe, N. Passas, Wolf Legal Publishers, Nijmegen 2002, s. 20 i n.

¹² Elementy IVTS są już wykorzystywane przez zorganizowane grupy przestępcze pochodzące z Albanii, Wietnamu czy Rosji (lub tzw. krajów rosyjskojęzycznych), por. *Report on Money Laundering Typologies 1999-2000*, Financial Action Task Force on Money Laundering, FATF-XI, 3 lutego 2000, s. 7; J. W. Wójcik, op. cit., s. 117.

¹³ Przejawem tego jest zastępowanie zaufania, więzów rodzinnych czy etnicznych w kontaktach między uczestnikami IVTS przez zastraszanie, groźbę śmierci lub okaleczenia itp. Zob. L. C. Carroll, op. cit.

¹⁴ Nazwa ta jest stosowana również przez Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF). Taki tytuł nosi VI Zalecenie specjalne FATF. Wszystkie one dotyczą zwalczania finansowania terroryzmu – informacje opublikowane na oficjalnej stronie internetowej FATF: <http://www.fatf-gafi.org>. Zob. także M. Levi, *Following the Criminal and Terrorist Money Trails*, w: *Criminal Finances and Organising Crime in Europe*, red. P. C. van Duyne, K. von Lampe, J. L. Newell, Wolf Legal Publishers, Nijmegen 2003, s. 110-111.

a takie systemy jak Hawala istniały długo przed pojawieniem się pierwszych banków; w niektórych obszarach świata są jedynymi działającym elementami systemu finansowe danego państwa lub jego części¹⁵.

Niniejsze opracowanie stawia sobie za cel przybliżenie problematyki nieformalnych systemów transferu wartości majątkowych zarówno przedstawicielom organów ścigania, ale także instytucjom zobligowanym do przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu. Osadzone w kontekście historycznym informacje oraz opis współczesnych postaci powyższych metod być może pozwoli na efektywniejszą pracę tych podmiotów, np. w zakresie typowania transakcji podejrzanych. Niektóre mniejszości etniczne rozproszone na całym świecie z powodzeniem stosują te systemy, dlatego więc nie miałyby tego robić również w Polsce. Przy znikomym stopniu rozpoznania metod prania pieniędzy w naszym kraju, błędem byłoby bagatelizować przedstawione metody.

II. CHARAKTERYSTYKA IVTS

Można wskazać szereg powodów, które doprowadziły do opracowania, wdrożenia i korzystania z tych systemów¹⁶. Niektóre mają już znaczenie historyczne, inne pozostają nadal aktualne.

1. Brak stabilności politycznej, ekonomicznej oraz niewydolność systemu finansowego w kraju pochodzenia lub pobytu. Korzystanie z oficjalnych instytucji mogłoby wystawiać oszczędności obywateli i emigrantów na ryzyko ich utraty.

2. Brak dostępu do niektórych instytucji lub instrumentów finansowych na całym obszarze lub części kraju pochodzenia (np. na prowincji). Najczęściej transfer wartości jest jednokierunkowy – z bogatego kraju pobytu do biednego kraju pochodzenia¹⁷.

3. Oficjalne kanały finansowe – w porównaniu z systemami nieformalnymi – są często mniej wydajne, wolniejsze i droższe. Można spotkać się ze stwierdzeniem, że IVTS są systemami ludzi ubogich, o niskim dochodzie, ale także nielegalnych emigrantów¹⁸.

4. Oferowanie – przez pośredników funkcjonujących w systemach nieformalnych – korzystniejszych kursów wymiany walut niż kurs oficjalny¹⁹.

5. Chęć uniknięcia wykonywania obowiązków związanych z deklarowaniem oficjalnych dochodów (co wiąże się bezpośrednio z płaceniem podatków, wypełnianiem deklaracji dewizowych itp). Obywatele (zwłaszcza ci biedni) często nie ufają rządowi swoich państw i w ten sposób pragną uniknąć zainteresowania ze strony organów podatkowych czy skarbowych. Po drugie, są to również nielegalni emigranci czy przemytnicy, więc ich działalność w kraju pobytu może wiązać się z różnymi formami odpowiedzialności prawnej.

¹⁵ Zob. L. Buencamino, S. Gorbunov, op. cit., s. 1.

¹⁶ Zob. *Informal Value Transfer Systems*, s. 2-3.

¹⁷ Odnosi się to zwłaszcza do systemów chińskich. Natomiast „dwukierunkowe” są zwykle IVTS pochodzące z Azji Południowo-Wschodniej, Ameryki Południowej czy Afryki. Zob. L. Buencamino, S. Gorbunov, op. cit., s. 4 i 6.

¹⁸ Ibidem, s. 1.

¹⁹ Zob. J. W. Wójcik, op. cit., s. 118.

Przy czym należy podkreślić, że systemy te stale ewoluują, powstają nowe odmiany już o charakterze hybrydowym. Wiąże się to z rozwojem nowych technologii płatniczych oraz powstawaniem nowych instrumentów finansowych²⁰. W głównej mierze zależy to od wiedzy ekonomicznej i prawniczej osób biorących w nich udział.

Są one szybsze, tańsze, efektywniejsze od oficjalnych, opierają się na anonimowości, zaufaniu i więzach etnicznych oraz nie zostawiają śladów księgowych. Wszystko to skłania do korzystania z nich nie tylko ludzi biednych. Powyższe zalety zostały docenione również przez przestępców. Wykorzystują je oni do przeprowadzania procederu legalizacji korzyści pochodzących z popełniania czynów zabronionych. Są one szczególnie przydatne na dwóch etapach (fazach) tego procesu. Po pierwsze, mogą być wykorzystywane na etapie przygotowawczym²¹, zwłaszcza w kontekście konieczności przemieszczenia przez granice nielegalnych korzyści z kraju ich uzyskania do kraju legalizacji. Po drugie, są one przydatne na etapie warstwowania (maskowania)²². Wtedy to przestępcom zależy na urwaniu śladu księgowego (tzw. *paper trail*) oraz na ukryciu tożsamości osób biorących udział w procederze.

Co więcej, systemy te są wykorzystywane również przez organizacje terrorystyczne²³. Możemy mieć tu do czynienia z przepływami środków w dwóch kierunkach. W pierwszym przypadku, fundusze są zbierane pośród diaspory danej grupy etnicznej w postaci dobrowolnych datków na finansowanie działalności terrorystycznej lub poprzez wymuszanie od przedsiębiorców tzw. daniny na walkę narodowowyzwoleńczą lub o charakterze religijnym²⁴. Innym źródłem funduszy może być działalność przestępcza prowadzona na terenie państwa pobytu²⁵.

Środki finansowe pochodzące z wielu krajów są następnie kumulowane i koncentrowane w rękach jednej organizacji terrorystycznej na kilka rachunków bankowych. W ten sposób organizacja może zgromadzić nawet pokaźne ilości funduszy potrzebnych do przeprowadzania ataków terrorystycznych (np. zakup materiałów wybuchowych, broni, amunicji, szkolenia, przekupywanie urzędników państwowych) i pokrywania innych kosztów związanych z jej funkcjonowaniem (np. bieżąca konsumpcja i utrzymanie członków organizacji itp.).

Po drugie, istnieje możliwość wykorzystania IVTS również do transferów w stronę przeciwną. Mamy do czynienia z taką sytuacją, gdy organizacja przygotowuje akt terrorystyczny w innym państwie. W tym przypadku pieniądze są

---

²⁰ Tak właśnie jest w przypadku przekazywania specjalnych „kodów transakcji” czy wydawania wskazówek dla współpracowników funkcjonujących w systemie za pośrednictwem nowych technologii informacyjnych, np. telefonów komórkowych, SMS-ów, e-maili.

²¹ Zob. W. Jasiński, *Pranie brudnych pieniędzy*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 1998, s. 63.

²² Por. K. Buczkowski, M. Wojtaszek, op. cit., s. 49; J. W. Wójcik, op. cit., s. 96 i n.

²³ Potwierdzają to niemieckie doświadczenia w zakresie zwalczania finansowania terroryzmu – na podstawie dyskusji, która miała miejsce w czasie Seminarium Środkowoeuropejskiej Akademii Policijnej nt. „Kriminelle Finanzierung des Terrorismus”, Wyższa Szkoła Policji, Szczytno, 13-16 czerwca 2005 r. Zob. także L. Buencamino, S. Gorbunov, op. cit., s. 1.

²⁴ W ten sposób za pomocą małych kwot jednostkowych, ale zbieranych od dużej liczby ludzi, możemy mieć do czynienia z naprawdę poważnymi kwotami służącymi do finansowania terroryzmu. Zob. także *Report on Money Laundering Typologies 2002-2003*, Financial Action Task Force on Money Laundering, 14 lutego 2003 r., s. 3, 6 i n.

²⁵ Zob. E. W. Plywaczewski, M. Kędzierski, *Wybrane aspekty współczesnego terroryzmu i przestępczości zorganizowanej*, w: *Jednostka i społeczeństwo wobec zagrożeń terroryzmem*, Biuro Informacji Rady Europy, „Biuletyn” 2002, nr 1, s. 30-35.

zbierane w kraju pobytu, a kierowane, nie do kraju pochodzenia, ale do państwa trzeciego. Jest to o tyle proste, że IVTS są oparte na wzajemnych potrąceniach zobowiązań pośredników rezydujących na różnych obszarach²⁶. Wystarczy tylko znaleźć odpowiedniego pośrednika, który ma jakieś zobowiązania w konkretnym kraju. W ten sposób organizacja terrorystyczna nie musi ani przemycać gotówki lub innych wartości majątkowych przez granice, ani korzystać z oficjalnie istniejących instytucji finansowych.

III. PRZYKŁADY ISTNIEJĄCYCH SYSTEMÓW

Według typologii zaproponowanej przez L. C. Carroll, mamy do czynienia z 4 podstawowymi IVTS stosowanymi przez azjatyckie grupy etniczne²⁷:

1. *Hawała/Hundi* – służą transferowi wartości majątkowych bez korzystania z oficjalnych (konwencjonalnych) systemów bankowych. Funkcjonują one w państwach posiadających bezpośrednie związki z Azją oraz bazują na komunikacji osobistej, zaufaniu i uczciwości pośredników IVTS.

2. *Feich'ein* oraz *Chop/Chiti* – oba z nich stosują jakiś rodzaj potwierdzenia wpłaty, który jednocześnie uprawnia do otrzymania stosownej kwoty pieniędzy od pośrednika IVTS. Ponadto miały one na celu rozwiązanie problemu transportowania dużych ilości pieniędzy przy sobie, pobierano również stosowną prowizję za usługę.

3. *Hui* – nazwa ta określa mało znany system wietnamski. Różnica polega na tym, że jest on bardziej systemem bazującym na zasadzie wzajemnej pomocy finansowej (*mutualfinancial association*) niż na pośredniczeniu w przekazywaniu pieniędzy. Każdy z członków mniejszości partycypuje w utworzeniu swego rodzaju funduszu dostępnego dla jego uczestników. Następnie rotacyjnie pieniądze są przekazywane jednemu z nich w określonej kolejności.

1. System Hawala/Hundi

W każdej z odmian tego systemu występują osoby profesjonalnie zajmujące się IVTS – tzw. pośrednicy zwani tradycyjnie *Hawaladar*²⁸. Społeczność lokalna (etniczna) wie o ich działalności i obdarza ich zaufaniem. Tak samo jest w relacjach pomiędzy samymi pośrednikami IVTS, nie zdarza się, że pieniądze są sprzeniewierzone. Na nich opiera się cały system, gdyż to właśnie oni są w posiadaniu odpowiednich zasobów gotówkowych do dokonywania wpłat i wypłat. W swojej formie podstawowej system ten polega na następujących po sobie czynnościach:

1. W państwie A klient-nadawca przekazuje pośrednikowi pewną kwotę pieniędzy z prośbą o ich udostępnienie w państwie B wskazanemu odbiorcy (po uwzględnieniu odpowiedniego kursu walut). Nadawca może być jednocześnie

²⁶ Zob. M. Prengel, op. cit., s. 153 i n.; J. W. Wójcik, op. cit., s. 116.

²⁷ Zob. L. C. Carroll, op. cit.

²⁸ Hundi jest pakistańską wersją (nazwa) tego systemu. Por. L. Buencamino, S. Gorbunov, op. cit., s. 2; *Informal Value Transfer Systems*, s. 4.

odbiorcą w sytuacji, gdy wyjeżdża z państwa A do B, a nie chce przewozić pieniędzy ze sobą.

2. Pośrednik w państwie A komunikuje się ze swoim odpowiednikiem w państwie B, ustala się szczegóły transakcji oraz tzw. kod transakcji, a odbywa się to za pośrednictwem telefonu, faksu lub poczty elektronicznej czy SMS-ów.

3. Pośrednik przekazuje kod transakcji swojemu klientowi-nadawcy w państwie A.

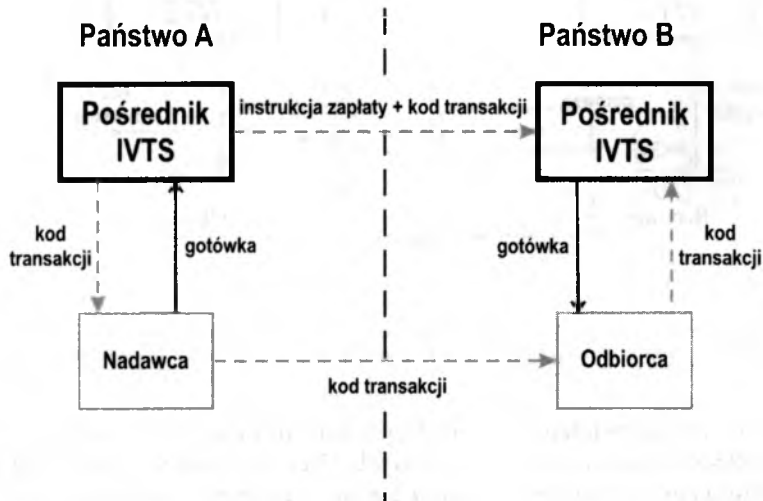
4. Nadawca przekazuje kod transakcji odbiorcy w państwie B.

5. Odbiorca udaje się do pośrednika w państwie B celem odbioru gotówki. Może to nastąpić w zasadzie już w kilkadziesiąt minut od złożenia zlecenia w państwie A.

Za usługę pobierana jest opłata wynosząca od 0,25 do 1,25% wartości gotówki. Innym lub dodatkowym sposobem zarabiania przez pośrednika jest zysk z oprocentowania depozytów zgromadzonych od klientów na rachunku bankowym lub z różnicy kursów walut. W tradycyjnym schemacie pieniądze nie muszą być wprowadzane do oficjalnego obrotu finansowego. Wszelkie rozliczenia pomiędzy pośrednikami mogą odbywać się poprzez np.: potrącanie wzajemnych należności, przemyt gotówki za pośrednictwem kurierów, zakup, eksport i sprzedaż towarów (zgodnie z metodą cen transferowych – tzw. *transfer pricing*²⁹).

Diagram nr 1

Tradycyjny schemat funkcjonowania systemu Hawala

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Informal Value Transfer Systems*, United States Department of the Treasury, Financial Crimes Enforcement Network, FinCEN Advisory, Issue 33, marzec 2003, s. 5.

Wraz z rozwojem nowych technologii i instrumentów płatniczych oraz upowszechnianiem się systemów bankowych Hawala została zmodernizowana. W tym wypadku część operacji przeprowadza się oficjalnie za pośrednictwem

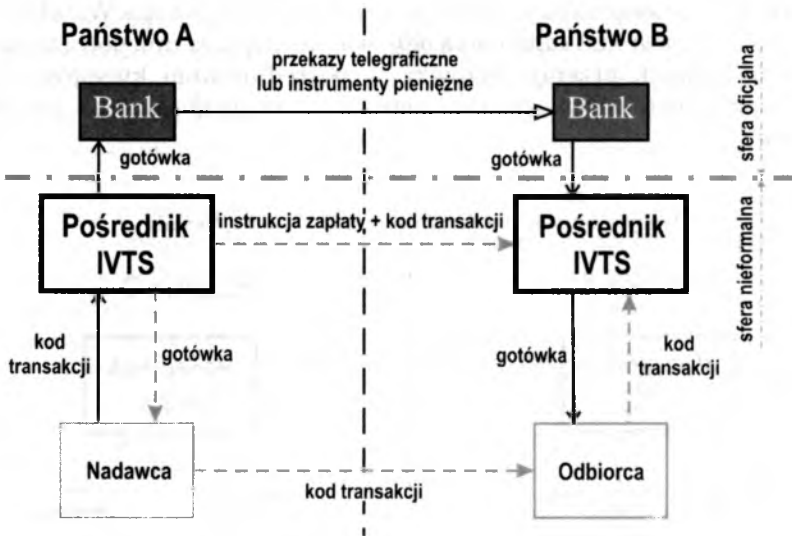
²⁹ Zob. K. Buczkowski, M. Wojtaszek, op. cit., s. 53 i 54.

właśnie banków lub innych podmiotów pośredniczących w przekazach pieniężnych. W takim wypadku pośrednik oferuje usługi w systemie Hawala w związku z prowadzeniem swojej legalnej działalności, przy czym musi ona polegać na posługiwaniu się gotówką w dużych ilościach, np. sklepy ogólnoprzemysłowe lub spożywcze (z warzywami lub mięsem), fast-foody, agencje turystyczne itp.

Pomiędzy poszczególnymi wariantami tej metody różnice występują w sposobie rozliczenia wzajemnych należności między pośrednikami. Dochody pochodzące z działalności legalnej (oficjalnej) i usług, jakie świadczy Hawala, są ze sobą mieszane i łącznie wpłacane na rachunek przedsiębiorcy-pośrednika – firmowy lub osobisty. Jest to znana w procedurze prania pieniędzy metoda blendingu³⁰. Stanowi to punkt wyjścia dalszych operacji, które przeprowadza się na dwa sposoby.

Diagram 2

Rozbudowany schemat funkcjonowania systemu Hawala

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Informal Value Transfer Systems*, United States Department of the Treasury, Financial Crimes Enforcement Network, FinCEN Advisory, Issue 33, marzec 2003, s. 6.

Po pierwsze, prowadzenie działalności kumuluje zyski na rachunku bankowym. Po przekroczeniu pewnego progu ich wartości składa się zlecenie przekazu elektronicznego (telegraficznego) bezpośrednio na rachunek pośrednika w państwie B w ustalonej wysokości. Jednak jest to dość ryzykowne, gdyż wskazuje na bezpośrednie związki obu osób. Dlatego też często operacja taka jest rozbijana na dwa etapy. Najpierw przekaz jest kierowany do państwa lub miasta znanego z obsługi transakcji w ramach IVTS³¹. Następnie przekazuje się te środki już na rachunek pośrednika w państwie B.

³⁰ Zob. J. W. Wójcik, op. cit., s. 104 i n.

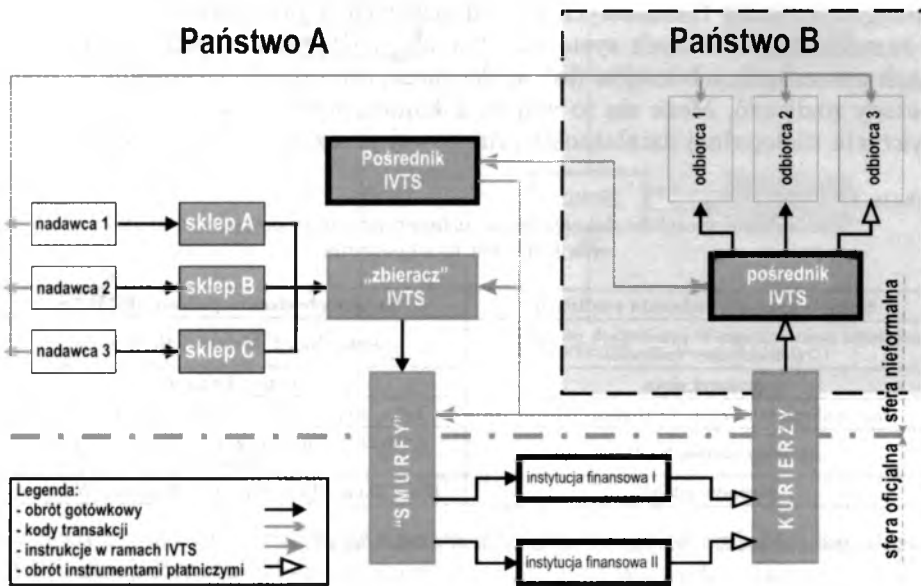
³¹ Są to np. Zjednoczone Emiraty Arabskie, Londyn, Nowy Jork, Hong Kong. Zob. Źródło: *Informal Value Transfer Systems*, s. 6.

Drugim sposobem jest zakup instrumentów płatniczych (najlepiej na okaziciela) za pomocą funduszy pochodzących z rachunku pośrednika w państwie A. Następnie instrumenty te są przemywane do państwa B i doręczane tamtejszemu pośrednikowi. Kolejnym krokiem jest przedstawienie tych instrumentów do realizacji i spieniężanie. Mogą one być również przekazywane zamiast gotówki odbiorcom usług Hawali w przyszłości.

Poniżej zostanie zaprezentowany najbardziej zaawansowany schemat wykorzystania systemu Hawala, który powstał na podstawie analizy jednej ze spraw prowadzonych przez organy ścigania w Stanach Zjednoczonych.

Diagram 3

Zaawansowany schemat systemu Hawala zastosowany w USA

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Informal Value Transfer Systems*, United States Department of the Treasury, Financial Crimes Enforcement Network, FinCEN Advisory, Issue 33, marzec 2003, s. 7.

Członkowie diaspory arabskiej chcieli nieformalnie wysyłać zarobione w Stanach Zjednoczonych pieniądze swoim rodzinom mieszkającym w ojczyźnie. Pieniądze od tych osób zbierały lokalne sklepiki prowadzone przez przedstawicieli tej mniejszości etnicznej. One też pobierały skromną opłatę z tytułu oferowanych usług i dostarczały „nadawcom” odpowiednie kody transakcji. Pieniądze były odbierane przez zaufanego „zbieracza IVTS”. Pośrednik w państwie A drogą telefoniczną uzgadniał ze swoim odpowiednikiem w państwie B wysokość kwoty i skojarzone z nimi kody transakcji.

Natomiast sposób organizacji rozliczenia wzajemnych należności cechował się dużym stopniem złożoności. „Zbieracz IVTS” zatrudniał kilkanaście zaufanych osób, którym przekazywał zebrane pieniądze. Do ich zadań należało zakładanie – na podstawione osoby – rachunków bankowych, wpłacanie tam pieniędzy ze zbiórki, a następnie zlecenie wystawiania przez bank instrumen-

tów płatniczych (np. czeków) obciążających te rachunki („instytucja finansowa I”). Drugi sposób polegał na zakupie innych instrumentów finansowych (np. papierów wartościowych) w dużych ilościach („instytucja finansowa II”), ale jednocześnie o jednostkowej wartości poniżej progu uruchamiającego procedurę identyfikacji klienta i rejestracji transakcji. Czyli jest to typowy *smurfing* i strukturyzacja. Następnie wszystkie instrumenty płatnicze wręczano zaufanym kurierom, którzy mieli za zadanie przemyścić je do państwa B i wręczyć je tamtejszemu pośrednikowi. Część instrumentów finansowych zamieniano na gotówkę, a część przekazywano odbiorcom w ramach świadczonych usług.

Można wskazać na pewne różnice w sposobie rozliczania należności pomiędzy pośrednikami. Wynika to z pewnych uwarunkowań etnicznych i preferencji opartych na tradycji. Uwidacznia się również znaczenie Hong Kongu jako jednego z centrów finansowych pośredniczących w przekazywaniu pieniędzy w ramach nieformalnych systemów transferu wartości majątkowych. W ramach poszczególnych krajów (lub społeczności etnicznych) stosowane są różne metody rozliczeń. Może się to wiązać z koniecznością dywersyfikacji ryzyka wykrycia nielegalnej działalności finansowej przez organy państwowe.

Tabela 1

Zestawienie sposobów dokonywania rozliczeń pomiędzy pośrednikami IVTS oraz kraju ich występowania

Sposób przeprowadzania rozliczeń	Kraj pochodzenia pośrednika IVTS
instytucje pośredniczące w przekazach pieniężnych (<i>remittance business</i>)	Indie, Nepal, Malezja i Hong Kong
przemyt złota	Indie i Pakistan
manipulacje fakturami (ceny transferowe)	Indie, Nepal, Pakistan, Sri Lanka i Wietnam
oficjalny system bankowy	Australia, Hong Kong, Chiny, Japonia, Korea i Tajlandia
przemyt gotówki	Hong Kong, Chiny, Pakistan, Filipiny i Wietnam

Źródło: L. Buencamino, S. Gorbunov, op. cit., s. 17; L. C. Carroll, op. cit.

2. System Fei ch'ien

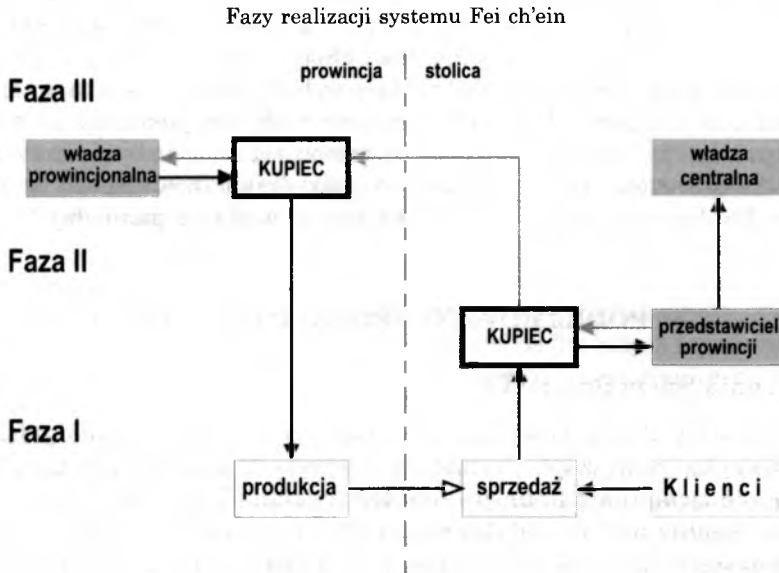
Powstał on przed X w. n.e., w schyłkowej epoce dynastii T'ang w Chinach. Podaje się, że było to spowodowane wzrostem obrotu towarowego – ryżu lub herbaty³². System ten wiązał się w ścisły sposób z organizacją organów władzy ówczesnego cesarstwa chińskiego, ułatwiał opodatkowywanie dochodów kupców i zapewniał bezpieczny ich transfer do prowincji, z której pochodzili.

Kupiec – pochodzący z południa Chin – sprzedawał swój towar w stolicy państwa. Następnie uzyskiwane dochody przynosił do specjalnych urzędów – właściwych ze względu na pochodzenie kupca – a które były przedstawicielstwami władz prowincjonalnych w stolicy. Tam odbywał się wymiar podatku. W zamian za gotówkę przedstawicielstwo wystawiało swojego rodzaju certyfikat opiewający na daną osobę i gwarantujący, iż władza prowincjonalna przekaże jej odpowiednią kwotę pieniędzy (minus podatek), gdy tylko okaże ten

³² Zob. L. Buencamino, S. Gorbunov, op. cit., s. 3.

certyfiakat po powrocie do domu. System ten był korzystny dla obu stron. Kupiec nie musiał się martwić o zapłatę podatku ani też obawiać się rabusiów na drodze do domu. Władze prowincjonalne natomiast z otrzymanych kwot spłacały stosowne daniny dla władzy centralnej, nie obawiały się, że ktoś ma nieopodatkowane dochody, nie musiały też konwojować pieniędzy z prowincji do stolicy.

Diagram 4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie L. Buencamino, S. Gorbunov, op. cit., s. 3.

System ten ewoluował wraz z procesami migracyjnymi ludności narodowości chińskiej. Powstawał schemat oparty na silnych więzach rodzinnych, kiedy to część rodziny wyjeżdżała za granicę, a część zostawała w ojczyźnie (tzw. *the split family system*). Kluczowymi elementami powstającego systemu były sklepiki zakładane przez emigrantów. Chińczycy stopniowo monopolizowali handel metalami szlachetnymi, dysponowali więc dużymi sumami pieniędzy i starali się stworzyć system ich przekazywania do ojczyzny. Zaczęto więc wystawiać właśnie różnego rodzaju dokumenty inkorporujące w sobie określoną wartość i gwarantowane przez uczestników systemu (oni też zajmowali się wypłatami gotówki)³³.

3. Systemy Chit i Chop

Kolejną wariacją omawianych powyżej systemów Hawala i Fei ch'ein – jest system Chit. Został on wprowadzony przez brytyjskich kolonizatorów w Chinach w XIX w. Pensje brytyjskich pracowników gromadzono na specjalnych rachunkach depozytowych prowadzonych przez Chińczyka zwanego *comprador*.

³³ Ibidem, s. 3.

Ci pracownicy, płacąc lokalnym kupcom za towary i usługi, wypisywali *chit*³⁴ na odpowiednią kwotę. Następnie kupiec przedstawiał zgromadzone *chit* właśnie compradorowi, który wypłacał określoną kwotę pieniędzy, pobierając je z właściwych rachunków depozytowych zagranicznych pracowników. System służył ochronie przed rabusiami i był również wygodnym sposobem płacenia.

Natomiast system chop wykazuje duże podobieństwo do systemu Hawala. Tutaj również występuje pośrednik, do którego należy się udać w celu wysłania pieniędzy (lub towarów) za granicę. Prowadzi on odpowiedni rejestr zawierający wpłaconą kwotę, osobę odbiorcy oraz miejsce wypłaty gotówki. Cechą charakterystyczną jest stworzenie tzw. chop – jako swoistego certyfikatu uprawniającego do odbioru gotówki. Może to być przedarta karta do gry, bilet lub przełamana pieczęć. Jedną część dostaje nadawca pieniędzy, który to następnie przekazuje ją przyszłemu odbiorcy (choć może to być jedna i ta sama osoba). Druga część jest wysyłana do pośrednika działającego w miejscu wypłaty. Po dopasowaniu obu części następuje wydanie pieniędzy³⁵.

IV. PODEJMOWANE ŚRODKI PREWENCYJNE

1. Zalecenia Specjalne FATF

Do kwestii wykorzystywania IVTS przez przestępców zajmujących się praniem pieniędzy, nawiązuje – wymieniane wyżej – 9 Zaleceń specjalnych FATF dotyczących zwalczania finansowania terroryzmu. Zostało im poświęcone Zalecenie specjalne nr VI – zatytułowane „Przekazy alternatywne”³⁶.

Celem tego zalecenia jest zwiększenie przejrzystości transferów finansowych poprzez zagwarantowanie, że poszczególne państwa będą stosowały spójne środki zwalczania prania brudnych pieniędzy i finansowania terroryzmu we wszystkich odmianach IVTS. Jest to szczególnie ważne w przypadku tych, które tradycyjnie działają poza konwencjonalnym sektorem finansowym (sfera nieformalna) i nie podlegają jakimkolwiek zaleceniom FATF. Dlatego też znajdują się w nim wskazówki, w jaki sposób poddać wszystkie usługi polegające na przesyłaniu pieniędzy lub wartości majątkowych pewnym minimalnym wymaganiom.

W związku z tym, w Zaleceniu specjalnym FATF nr VI zostały sformułowane 3 podstawowe zasady³⁷:

1. Państwa powinny wymagać licencjonowania lub rejestracji osób (fizycznych lub prawnych), które świadczą usługi polegające na transferze pieniędzy lub wartości majątkowych, w tym poprzez systemy nieformalne.

³⁴ Słowo *chit* oznacza w języku hindi notatkę, przepustkę lub certyfikat wydawany służącemu. Zob. L. Buencamino, S. Gorbunov, op. cit., s. 3.

³⁵ Ibidem, s. 3-4.

³⁶ Aktualne teksty 40 Zaleceń FATF, 9 Zaleceń specjalnych FATF oraz tzw. Uwag interpretacyjnych do nich, a także inne dokumenty odnoszące się do ich realizacji przez poszczególne państwa dostępne są na oficjalnej stronie internetowej FATF: <http://www.fatf-gafi.org>.

³⁷ Zostało to potwierdzone przez państwa uczestniczące w konferencji na temat Hawala, która została zorganizowana przez rząd Zjednoczonych Emiratów Arabskich w dniach 15-16 maja 2002 r. w Abu Dhabi. Jej efektem jest „Deklaracja z Abu Dhabi dotycząca systemu Hawala”.

2. Państwa powinny zapewnić, aby podmioty świadczące usługi polegające na transferze pieniędzy lub wartości majątkowych³⁸ podlegały odpowiednim 40 Zaleceniom FATF (zwłaszcza nr 10-21 oraz 26-29) oraz 9 Zaleceniom specjalnym (zwłaszcza nr VII – zatytułowanemu „Przekazy telegraficzne”).

3. Państwa powinny być w stanie stosować sankcje o charakterze administracyjnym, finansowym, cywilnym lub karnym w stosunku do podmiotów świadczących usługi polegające na przekazywaniu pieniędzy lub wartości, w tym uczestników IVTS, które działają bez licencji lub rejestracji i nie przestrzegają odpowiednich zaleceń FATF³⁹.

Jak wskazują powyższe zalecenia, IVTS nie muszą działać niezgodnie z prawem ani też FATF nie podejmuje działań, które miałyby doprowadzić do ich całkowitej eliminacji z życia gospodarczego poszczególnych państw. Warunkiem jednak ich funkcjonowania jest świadczenie usług w sposób jawny, przejrzysty, oficjalny oraz wykonywanie obowiązków związanych z przeciwdziałaniem praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu.

Z problemem wykorzystywania IVTS jest związane również Zalecenie specjalne nr IX, zatytułowane „Kurierzy gotówkowi”, a dodane do pozostałych 22 października 2004 r. Ma ono na celu uniemożliwienie (lub utrudnienie) przestępcom i terrorystom prowadzenia działalności polegającej na fizycznym przemieszczaniu gotówki i instrumentów płatniczych na okaziciela⁴⁰ przez granice państwowe. W tym też celu państwa powinny posiadać odpowiednie instrumenty służące:

a) wykrywaniu transportu takich instrumentów finansowych;

b) zablokowaniu lub wstrzymaniu transportu tych instrumentów finansowych w przypadku, gdy istnieje podejrzenie ich związku z procederem prania pieniędzy lub finansowaniem terroryzmu, bądź zostały one ujawnione lub zadeklarowane odpowiednim organom państwowym niezgodnie z prawem lub w celu jego obejścia;

c) nakładaniu stosownych sankcji za ich ujawnianie lub deklarowanie niezgodne z prawem lub w celu jego obejścia,

d) orzekaniu konfiskaty (lub przepadku) instrumentów finansowych będących przedmiotem procedury prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu.

Powyższe zalecenie nie może jednak skutkować ograniczeniem możliwości dokonywania płatności w legalnym obrocie międzynarodowym bądź ograniczać swobody przepływu kapitału między zainteresowanymi państwami. Potencjalnie daje to szansę na utrudnienie funkcjonowania tych systemów, w których to rozliczanie należności pomiędzy pośrednikami IVTS polega na fizycznym transferze wartości majątkowych.

---

³⁸ „Usługi” należy tutaj rozumieć usługi finansowe, które polegają na przyjmowaniu gotówki, czeków, innych instrumentów finansowych lub innych nośników wartości w jednym miejscu i wypłacaniu odpowiadającej im sumy w gotówce lub innej formie odbiorcy w innym miejscu poprzez komunikację, wiadomość, przekaz lub przez sieć, do której dana usługa polegająca na przekazywaniu pieniędzy lub wartości majątkowych należy. Transakcje takie mogą obejmować jednego lub więcej pośredników, a także ostateczną wypłatę przez stronę trzecią.

³⁹ Zalecenie specjalne FATF nr VI powinno dotyczyć wszystkich podmiotów, które świadczą na rzecz lub w imieniu innej osoby (fizycznej lub prawnej) tego typu usługi jako zasadniczą lub ważną część ich działalności lub gdy jest ona podejmowana regularnie lub w sposób powtarzający się, w tym w ramach oddzielnego przedsiębiorstwa lub wydzielonej jego części.

⁴⁰ Co należy rozumieć jako: czeki podróżne, czeki, polecenia zapłaty, weksle, skrypty dłużne i inne, które mają postać na okaziciela, są wystawione *in blanco* (bez wskazania osoby je otrzymującej) lub wystawione przez osobę podstawioną lub fikcyjną albo przenoszone przez indos.

2. Typowania transakcji mogących mieć związek z IVTS

Innym sposobem przeciwdziałania niepożądanym zjawiskom związanym z IVTS jest uwzględnienie ich funkcjonowania w praktyce instytucji zobowiązanych do przeciwdziałania praniu pieniędzy lub finansowaniu terroryzmu oraz organów ścigania. W celu ułatwienia im typowania tzw. transakcji podejrzanych FinCEN wydała w marcu 2003 r. odpowiednie wskazówki do wykrywania przestępczego wykorzystania IVTS⁴¹. Podstawowym ich adresatem są banki. Podkreślenia wymaga fakt, że podane tam okoliczności nie decydują w sposób definitywny, iż mamy do czynienia z procederem prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu. Wystąpienie ich jedynie powinno wzbudzić pewne zaniepokojenie instytucji finansowych i ewentualnie zostać zgłoszone do krajowej jednostki wywiadu finansowego.

Do wskazanych okoliczności należą:

1. Dokonywane transakcje nie są zgodne (lub wręcz sprzeczne) z ustalonym profilem działalności gospodarczej klienta, np.:

a) nagłe lub niewytłumaczalne wpłaty gotówkowe dokonane przez podmiot, którego poprzednie obroty utrzymywały się na niskim poziomie lub który utrzymywał swoje depozyty w minimalnej wysokości, albo wpłaty nie mające uzasadnienia w rodzaju prowadzonej działalności;

b) inne pod względem ilościowym i jakościowym operacje w porównaniu z podobnymi podmiotami gospodarczymi pod kątem wielkości, zakresu działalności, obszaru funkcjonowania i miejsca siedziby;

c) znaczne depozyty w postaci wyłącznie gotówkowej lub mieszane z innymi instrumentami płatniczymi (zwłaszcza na okaziciela);

d) dokonywanie okresowych znacznych, skumulowanych przekazów pieniężnych do państw lub centrów finansowych, będących znanymi kanałami wykorzystywanymi przez IVTS.

2. Stosowanie metody strukturyzacji⁴² wpłat na rachunek bankowy (również w walutach obcych) i następujące po nich przekazy telegraficzne za granicę lub zakup instrumentów płatniczych na okaziciela o wartości poniżej progu uruchamiającego obowiązek identyfikacji klienta i rejestracji transakcji.

3. Częste dokonywanie wpłat lub realizacja czeków osób trzecich (np. za każdym razem tych samych), wystawionych na rachunki w bankach zagranicznych.

4. Na przedstawionych do realizacji instrumentach płatniczych (na rewersie lub awersie) znajdują się niespotykane w praktyce bankowej oznaczenia, kody, pieczęcie, rysunki itp.

5. Wykrycie nietypowych powiązań gospodarczych i transakcji klienta instytucji finansowej.

6. Odkrycie przez instytucję, że jej klient generuje duże dochody, których podstawą jest wysoka prowizja od dokonywanych czynności typowych dla IVTS (pośrednik może stosować metodę cen transferowych, podwyższając cenę swoich legalnych usług, celem ukrycia pieniędzy podlegających dalszemu transferowi).

Wskazówki te również odnoszą się do typowania transakcji podejrzanych, mających związek z inną działalnością przestępczą⁴³.

⁴¹ Opracowanie i tłumaczenie na podstawie: *Informal Value Transfer Systems*, s. 8-10.

⁴² Zob. J. W. Wójcik, op. cit., s. 101 i n.

⁴³ Szerzej na temat metodologii typowania transakcji podejrzanych zob. ibidem, s. 335 i n.

V. PODSUMOWANIE

Powyższe rozważania potwierdzają szereg tez przytoczonych na początku niniejszego opracowania. Gotówka należy do instrumentów finansowych wysokiego ryzyka wykorzystania w procederze prania pieniędzy i finansowania terroryzmu. Stąd płynie wniosek, że systemy służące przeciwdziałaniu i zwalczaniu obu tych zjawisk powinny zwracać na nią szczególną uwagę. Jednocześnie należy zauważyć, że w gospodarkach, gdzie obrót gotówkowy jest powszechny, a obywatele nie korzystają z nowszych instrumentów finansowych, niezwykle trudno jest opierać się na tym jednym kryterium, typując tzw. transakcje podejrzane.

IVTS w dużej mierze działają w obrocie nieoficjalnym, nie zostawiając śladu księgowego. Dlatego też gotówka jest podstawowym narzędziem, które jest w nich wykorzystywane. Jednocześnie stanowi to wyzwanie dla istniejących systemów przeciwdziałania praniu pieniędzy lub zwalczania terroryzmu. Instytucje finansowe zauważają jedynie te operacje, które są dokonywane w sferze oficjalnej obrotu gospodarczego. To na ich podstawie muszą wnioskować o rzeczywistym ich znaczeniu i ewentualnym związku ze zjawiskiem prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu.

Ponadto, przestępcy stosują powszechnie znane metody, takie jak *smurfing*, strukturyzacja, *blending*. To właśnie wtedy, gdy następuje swoiste wyjście ze sfery nieformalnej do oficjalnej, zarówno instytucje obowiązane, jak i organy państwowe (tzw. jednostki współpracujące) mają szansę wykryć funkcjonowanie tych systemów. Istnieją też inne symptomy, na które mogą natknąć się organy ścigania w swojej codziennej praktyce, np. niezwykle duża ilość gotówki lub papierów wartościowych na okaziciela w domach prywatnych lub podmiotach gospodarczych, a niemającą uzasadnienia w prowadzonej działalności; poszukiwanie przez pośredników smurfów (lub tzw. słupów) i ich dziwne zachowanie w instytucjach finansowych itp.

Bez wątplenia należy podkreślić, że kwestia funkcjonowania IVTS wymaga dalszych analiz, gdyż mają one zdolność do przystosowywania się zarówno do specyfiki danego kraju, systemu gospodarczego, jak i nowych instrumentów finansowych. Zagadnienie to jest również niezwykle aktualne ze względu na problem zorganizowanej przestępczości etnicznej występującej nie tylko w dużych, bogatych krajach zachodnich, ale także i w Polsce⁴⁴. Znajomość tych systemów jest bardzo ważna przede wszystkim dla funkcjonariuszy organów ścigania, sędziów czy też pracowników instytucji obowiązanych. To właśnie te ostatnie podmioty są wykorzystywane przez nieformalne systemy transferu wartości majątkowych.

*Dr Wojciech Filipkowski jest adiunktem
Uniwersytetu w Białymstoku.
fwojtek@uwb.edu.pl*

⁴⁴ Por. J. Blachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Wydawnictwo Infotrade, Gdańsk 2001, s. 305; Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana w Polsce i jej zwalczanie*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2002, s. 180 i n.; K. Laskowska, *Azjatyckie zorganizowane grupy przestępcze*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 7-8, s. 155 i n.

INFORMAL VALUE TRANSFER SYSTEMS

S u m m a r y

This is a criminological study of the phenomenon of so called informal value (or money) transfer systems (IVTS) throughout the world. At the beginning of this paper, the author presents short characteristics of cash as a payment instrument, also widely used by criminals. Almost all the anti-money laundering regimes which have been enforced so far watch closely the flow of cash between accounts, persons or countries since it gives a great amount of versatility and anonymity for its users. Secondly, the criminals usually obtain their illicit gains in the form of cash (banknotes and coins). In order to legitimize "dirty money" they introduce it into licit financial system. This is the reason why all persons who use cash are under close investigation by institutions obliged to carry out some anti-money laundering requirements.

At the same time there are several main types of so called informal value (or money) transfer systems. They are strictly connected with certain ethnic groups or minorities, e.g. Indian, Chinese, Vietnamese, etc. Some developed centuries ago and had existed long before the banking system was created in Europe (such as Hawala, Hundi, Chop shop, Chit, Fei ch'ei). These systems have been used for one reason: to move funds from one country to another. It has been done by settling financial obligations between brokers residing in different countries (sometimes even without moving money itself). Sadly, they are being used by the criminals in order to launder their ill-gotten gains, too. In fact IVTS involve very fast, inexpensive and effective techniques to circumvent regulations. What's more important, the terrorist have been also exploiting them in order to finance their activities.

The second part of the paper contains a thorough analysis of a few examples of IVTS. The author presents the phenomenological aspects of IVTS basing on reports of international institutions and researches done abroad.

The third part of the paper contains some measures that may prevent the abuse of IVTS by organized crime or terrorist organizations. The Financial Action Task Force on Money Laundering prepared the 9 Special Recommendations on terrorist financing. One of them is recommendation number 6th which refers directly to so called "alternative remittance systems". Another institution which deals with this phenomenon is the United States' financial intelligence unit called Financial Crimes Enforcement Network. In 2003 it issued a list of recommendations and advice for financial institutions how to spot so called "suspicious transactions" connected to IVTS.

The summary contains some general remarks on the effectiveness of the existing anti-money laundering regimes and the situation in Poland in the light of the presented characteristics of informal value transfer systems.